

Utredning inom Torsås 7:40 och Torsås 7:117

Arkeologisk steg 1 och steg 2-utredning, 2025

Torsås 7:40 och Torsås 7:117, Östra Torsås socken. Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Andreas Emilsson

Arkeologisk rapport 2025:10

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Utredning inom Torsås 7:40 och Torsås 7:117

Arkeologisk steg 1 och steg 2-utredning, 2025

Torsås 7:40 och Torsås 7:117, Östra Torsås socken. Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare

Andreas Emilsson

Copyright

Kalmar läns museum 2025

Redaktion

Anna-Karin Karlsson, Stefan Siverud

Kartor

Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från
Lantmäteriverket

Förlag

Kalmar läns museum

ISSN

1400-352X

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Syfte	12
Metod och genomförande	13
Resultat	14
Översiktlig kartstudie	14
Inventering och provgropar	17
Tolkning och åtgärdsförslag	19
Referenser	20
Tekniska och administrativa uppgifter	22

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Inför en planerad exploatering inom fastigheten Torsås 7:40 och Torsås 7:117, Växjö kommun, Kronobergs län, har Museiarkeologi sydost/ Kalmar läns museum utfört en arkeologisk utredning steg 1 och steg 2. Exploatör var Växjö kommun.

Utredningen berörde ett 7800 m² stort område och omfattades av en kart- och arkivstudie,

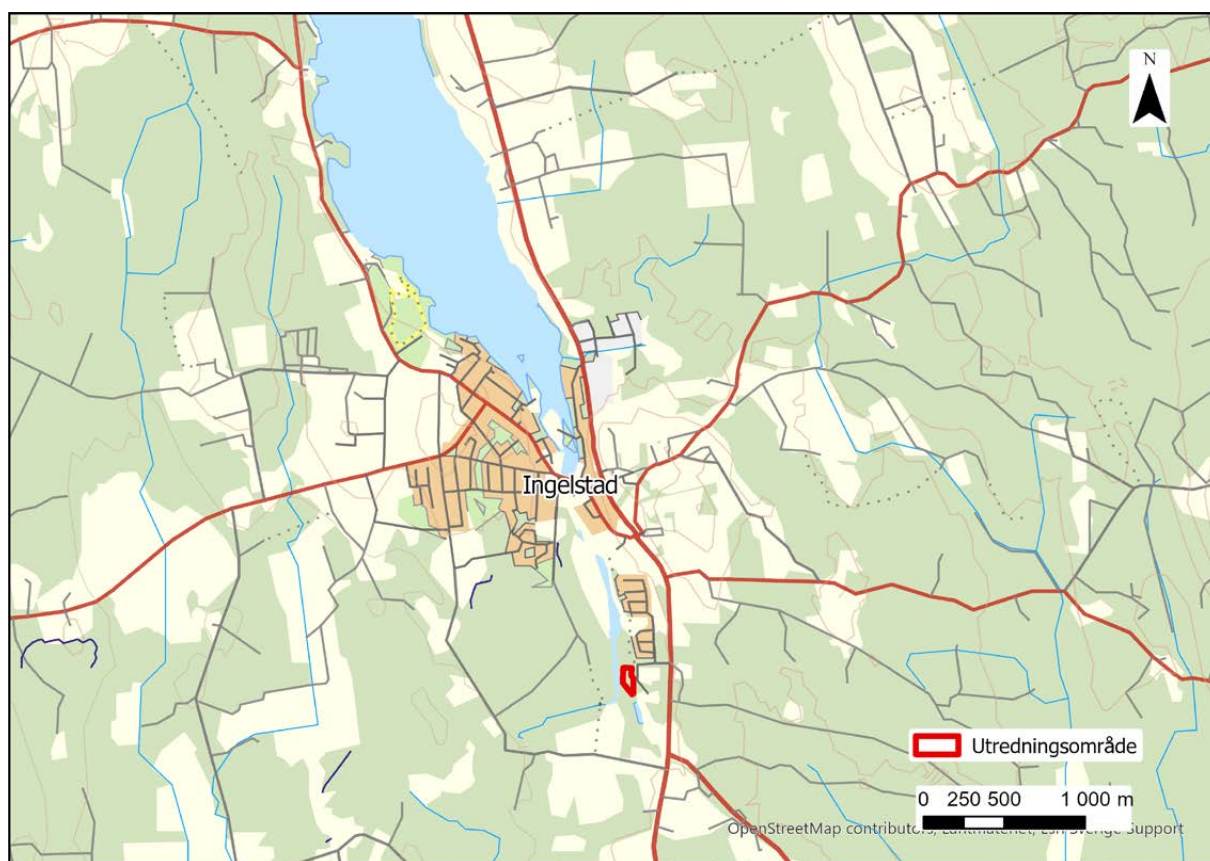
fältinventering samt provgropar/rutor. Du upptagna provgroparna/rutorna var inriktade på att lokalisera eventuella stenålderslämningar och fynd.

Vid utredningen påträffades inga arkeologiska lämningar. Därmed föreslås inga ytterligare åtgärder. Beslut i ärendet fattas av länsstyrelsen i Kronobergs län.

Inledning

Museiarkeologi sydost/ Kalmar läns museum har med anledning av en planerad exploatering inom fastigheten Torsås 7:40 och Torsås 7:117, Växjö kommun, Kronobergs län, genomfört en utredning steg 1 och steg 2. Exploatör var Växjö kommun.

Utredningen omfattade en kart- och arkivstudie, fältinventering samt rutgrävning. Fältdelen av uppdraget utfördes den 12–13 februari 2025. Området som berördes omfattade totalt 7800 m² och låg i södra kanten av Ingelstad samhälle (fig. 1).

Figur 1. Översiktskarta med det aktuella utredningsområdet.

Topografi och fornlämningsmiljö

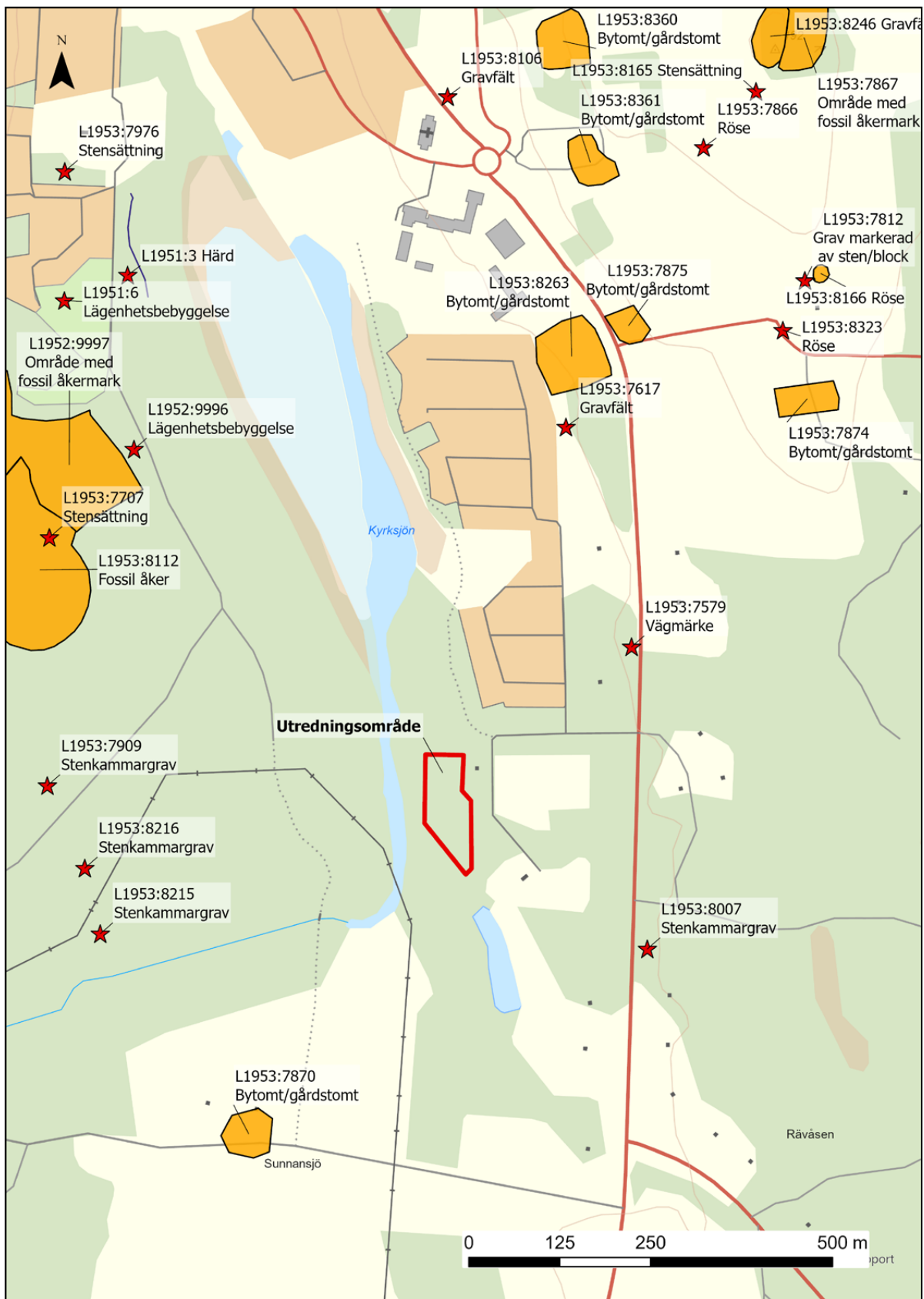
Utredningsområdet är ca 7800 m² stort och ligger i kanten av Ingelstads samhälle i den sydöstra delen av Kronobergs län och i Östra Torsås socken. Strax öster om rinner Skyeån som ligger på en nivå av ca 156 m ö h. Skyeån rinner igenom Torsjön som ligger strax norr om utredningsområdet och kallas vid Ingelstad oftast Torsån (Brantestad & Almcrantz 2016). Vattendragen rinner samman med sjön Åsnen som ligger ca 1 mil åt sydväst.

Miljön kring Ingelstad norr om utredningsområdet ingår i riksintresset Ingelstad, Torsås-Torsjö som har bedömts vara en kulturhistorisk miljö som är värdefull ur ett nationellt perspektiv (Hofling & Strömquist 2020). Utredningsområdet ligger ca 1 km söder om Östra Torsås kyrka där det tidigare funnits en medeltida kyrka. Torsås by nämns först i skriftliga källor i skattelängden 1545 medan sockennamnet Torsås är belagt från 1348 (Larsson 1980:239,244). I skattelängden anges att byn hade fyra skattegårdar, en prästgård, en prebendegård till domkyrkan och en frälsegård. Byns inägomark låg på höjdpartiet öster om väg 27.

Fornlämningsbilden i det omkringliggande landskapet är varierande, med stort tidsdjup och med olika fornlämningar och bosättningar som kan dateras från stenålder och framåt. Gravar i form av stensättningar och högar är rikligt representerat liksom större röjningsröseområden. Delar av området mellan Åsnensjön och det nu aktuella utredningsområdet var för ca 13–14 000 år sedan del av Åsnens fornsjö. När vattnet drog sig tillbaka minskade sjön i storlek och människan etablerade sig gradvis i området. Spåren av mänsklig

närvaro från de tidigare delarna av äldre stenålder är få utan det verkar snarare som att en mer omfattande närvaro finns först under senare delen av äldre stenåldern (Persson 2012:234f). Från yngre stenålder och framåt har man bosatt sig på de väl-dränerade och torrare markerna som lämpat sig för odling (Färjare 2015). Runt Torsjön finns idag storjordbruk där gårdarna har sina rötter i förhistorisk tid. Odlingslandskapet präglas av lagaskiftets gränsstruktur med stenmurar, alléer och vägsträckningar (Hofling mfl 2020). På höjdlägena ligger dagens gårdar, betesmarker och åkrar.

Inga kända fornlämningar är sedan tidigare kända i direkt angränsning till utredningsområdet. Inom ett par hundra meter finns dock flera, där det ungefär 450 meter väster om utredningsområdet, på andra sidan om Torsån finns tre hällkistor (L1953:8215, L1953:8217, L1953:7909) (fig. 2). I den äldre fornminnesinventeringen från 1949 finns även uppgifter om en hällkista som legat ca 300 m sydöst om området men som nu är borttagen (L1953:8155). Tillsammans med de tidigare nämnda hällkistorna utgör dessa lämningar spår efter en tydlig närvaro i landskapet under senneolitisk tid. Det finns även ett stort antal gravrösen på båda sidor om Torsån norr om utredningsområdet. Förmodligen har dessa anlagts under bronsålder. Till exempel finns det ca 1,5 km norr ut på det höjdparti där bebyggelsen i Östra Torsås ligger flera stora gravrösen, varav Gossagårdsröret (L1953:8076) är ett av de största. Här finns även flera stensättningar som kan vara från bronsålder eller äldre järnålder (t ex L1953:8165).

Figur 2. Fornlämningsmiljö och aktuellt utredningsområde.

Gravfälten från yngre järnålder i Varend karakteriseras av varierande gravformer som runda, övertorvade stensättningar och ofta även ovala, ofyllda stenkretsar samt resta stenar (Svanberg 2003:221–235). Ett utmärkt exempel på detta är gravfältet vid den kända Inglingehög (L1953:7843) som är beläget NV om utredningsområdet. Utifrån det stora gravmonumentet Inglingehög har man tolkat Ingelstad som ett regionalt maktcentrum under yngre järnåldern (Larsson m fl. 2006). Mindre gravfält av yngre järnålderstyp förekommer även på höjdpartiet vid Östra Torsås by. De yngre järnåldersgravfälten hör samman med en väl etablerad bygd som framträder under vikingatid i de nordvästra delarna av Konga härad (Larsson, 1980).

Nordöst om utredningsområdet finns en större en fossil åkermark (L1953:8112) och en stensättning (L1953:7707). Mindre gravfält av yngre järnålders-typ förekommer även på höjdpartiet vid Östra Torsås by, som t ex Ekebacken (L1953:7703) och vid Kåragård (L1953:7743).

Få undersökningar har gjorts i närområdet. Åren 1918–1920 undersökte Knut Kjellmark 14 av 25 gravar inom gravfältet Ekebacken (L1953:7703) 1,5 km norr om utredningsområdet. Bland

gravfynden fanns spännbucklor och glaspärlor som daterade gravarna till vikingatid (Kjellmark 1932–1944:43f). Vid Säljeryds by, Nöbbele och Vedkärr gjordes dock undersökningar inför breddningen av väg 122. Dessa undersökningar berörde lämningar i ett likartat landskap med liknande fornlämningsmiljö. Här undersöktes bl. a ett gårdsläge med vikingatida kulturlager, en brunn från 1000-talet, en grav från bronsålder och boplatslämningar från bronsålder och äldre järnålder (Carlsson 2003a, 2003 b; Karlsson 2004). Vid Ingelstad gjordes 2015 en arkeologisk utredning steg 1 som resulterade i att ett tidigare känt område med fossil åker utvidgades (Färjare 2015). År 2021 genomförde Museiarkeologi sydost en arkeologisk utredning 1 eftersom Trafikverket planerade att bygga om riksväg 27, sträckan Växjö–Säljeryd. Steg 1 utredningen omfattade en fältinventering samt kart- och arkivstudie över ett område som omfattade ca 24 ha. Utredningsområdet var uppdelat på tre sträckor där område 1 låg direkt öster om det aktuella området. Inventeringen resulterade i att 29 nya potentiella lämningar identifierades längs hela sträckan. Samtidigt fanns det sedan tidigare 19, kända fornlämningar registrerade inom området varav tre var borttagna. Inom område 1 påträffades bl.a. flera boplatslägen (Ring 2021).

Syfte

Syftet med den arkeologisk utredningen var att ta reda på om tidigare okända fornlämningar berördes av det planerade arbetsföretaget. Utredningen syftade till att preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar, identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar.

Resultaten från utredningen avsågs sedan kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten syftade också till att kunna användas som underlag i företagarens planering. Ambitionsnivå skulle enligt FFU anpassas så ovanstående syfte möttes.

Metod och genomförande

Inledningsvis gjordes en genomgång av äldre lantmäterikartor samt det arkivmaterial som fanns tillgängligt i Kulturparken Smålands/Smålands museums topografiska arkiv samt i digitala söktjänster. Kartstudien syftade till att ge en bakgrundsbild av området under historisk tid. Äldre lantmäterikartor rektifierades och lades in i det fält-GIS som användes under inventeringen.

Därefter genomfördes en inventering av hela området. Där syftet var att klargöra eventuell

förekomst av synliga fornlämningar samt identifiera potentiella boplatslägen eller andra ytor där under mark dolda fornlämningar kunde finnas.

Efter inventeringen genomfördes en rutgrävning för hand inom ytor där det bedömdes finnas potential för under mark dolda lämningar. Totalt handgrävdes 11 rutor som var ca 0,25 m² stora inom fyra potentiella boplatslägen.

Inmätningar gjordes i Sweref99 tm med RTK-GPS.

Figur 3. Rutgrävning. Foto mot från sydväst.

Resultat

Översiktlig kartstudie

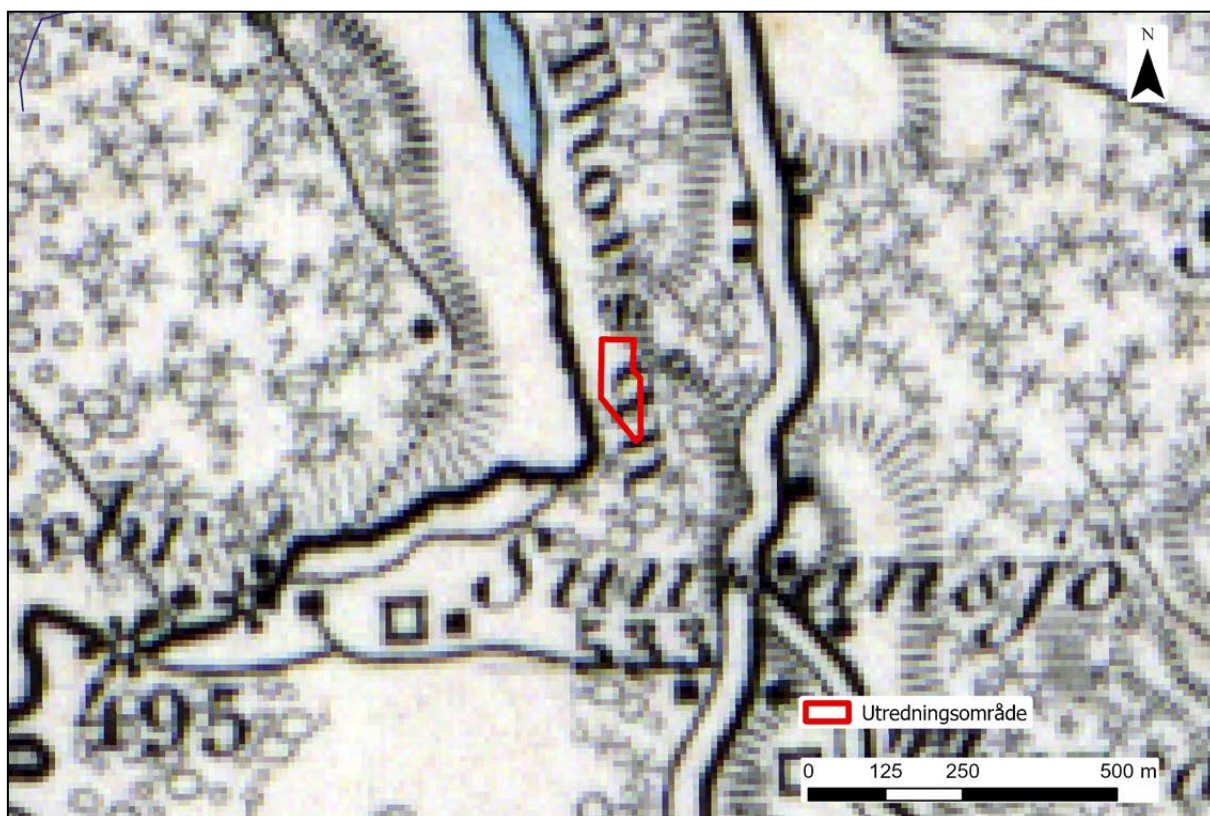
Vid tiden för laga skifte ligger utredningsområdet mellan Torsås by och Ingelstads by (Laga skifte 1856, 07-öst-25; 1858 07-öst-61). På det fysiska kartmaterialet hamnar området i en skarv mellan de båda kartorna vilket gör att det inte helt går att se vad som finns avtecknat inom området (fig. 4). Det finns tillsynes ingen bebyggelse i det direkta närområdet och det perifera läget för utredningsområdet på kartorna visar att området haft en liten ekonomisk betydelse.

Den översiktliga generalstabskartan från 1869 visar att det inte finns någon bebyggelse som direkt angränsar till utredningsområdet (Generalstabskartan 1869, Vislanda 1–15) (fig. 5). Den närmsta bebyggelsen finns ett par hundra meter bort vid läget för Sjöbols gamla bytomt (L1953:8263) i öster samt Sjöatorpet (L1952:9996) i väster (se även fig. 2).

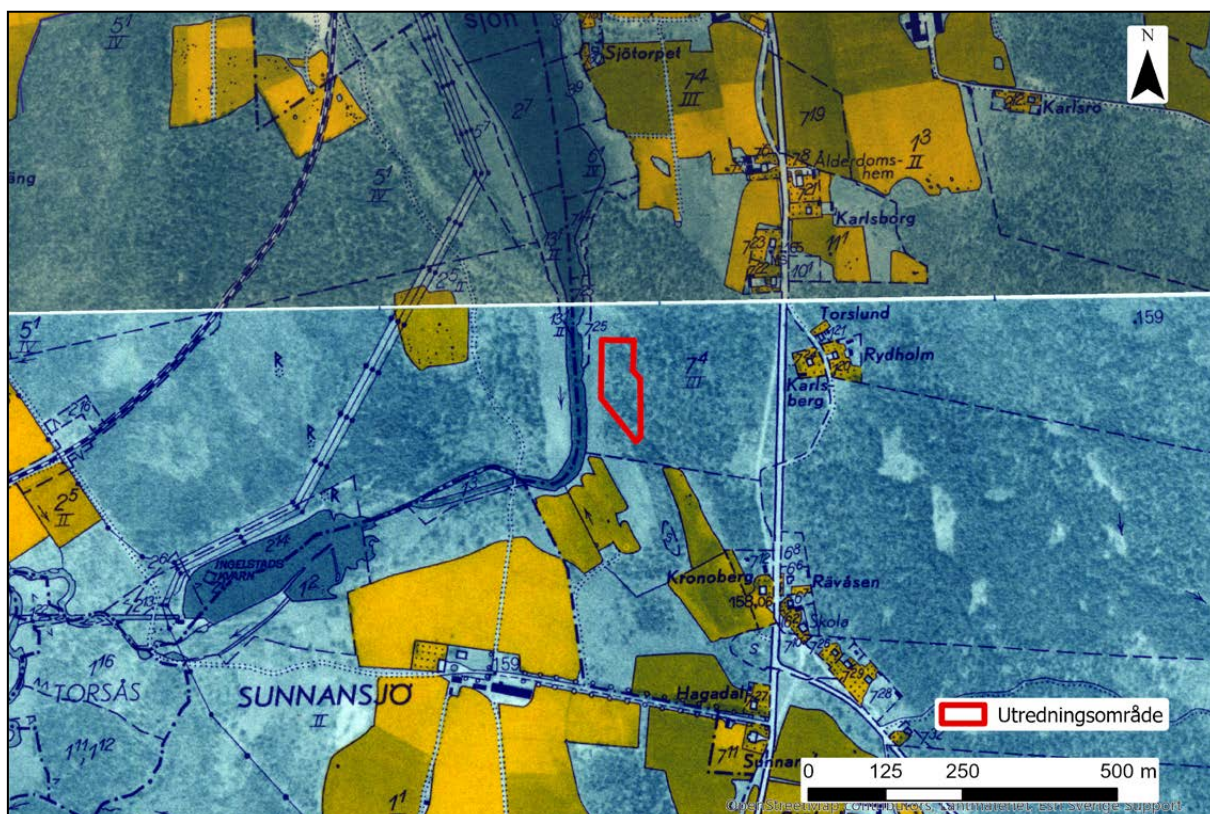
På den ekonomiska kartan från 1952 framträder det att utredningsområdet helt ligger inom skogsmark och ingen bebyggelse finns fortsatt inom eller direkt intill området (Uråsa, 4E7j52) (fig. 6).

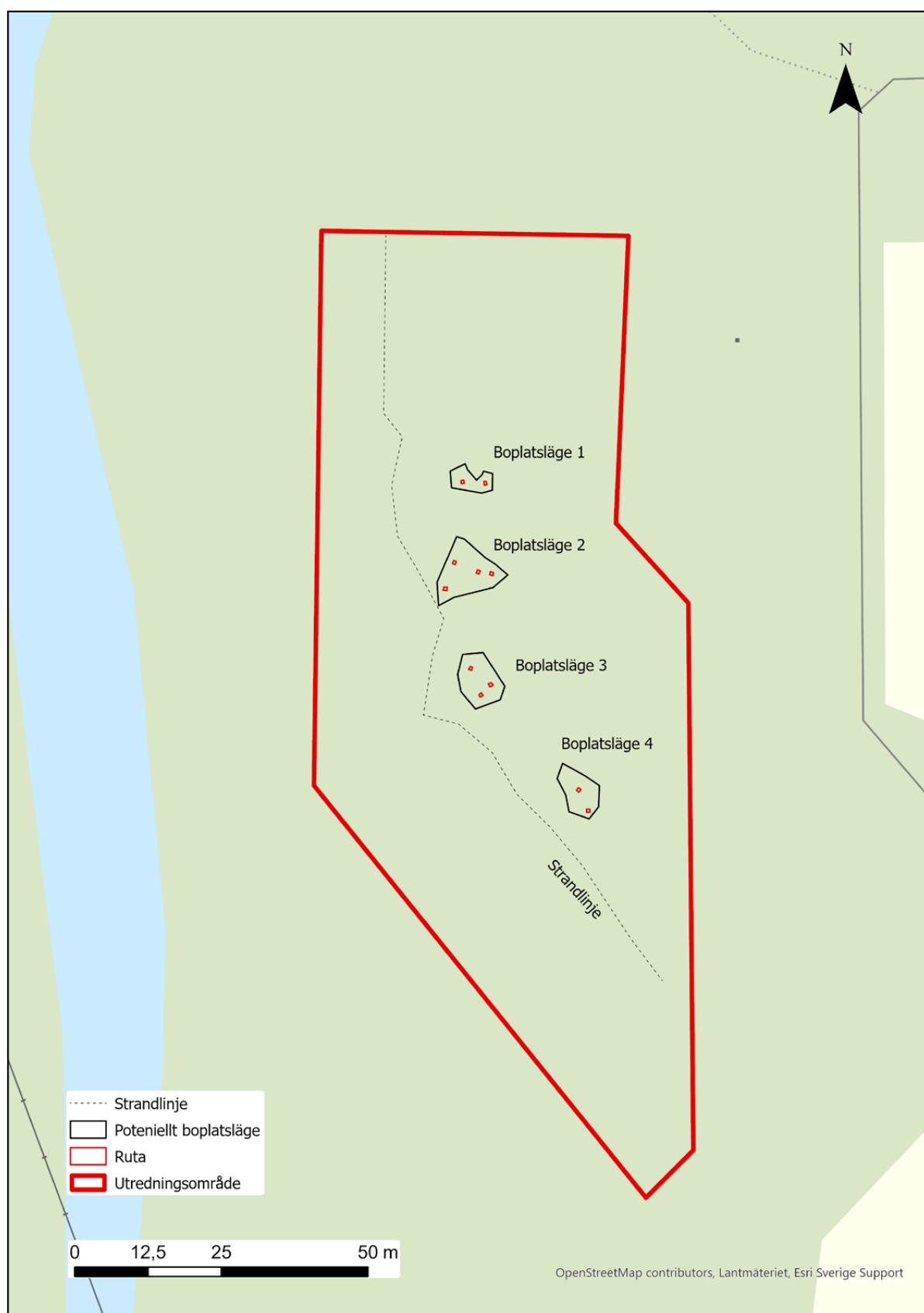
Figur 4. Laga skifteskartor och utredningsområdet (laga skifte, 1856, 07-öst-25; Laga skifte 1858, 07-öst-61).

Figur 5. Generalstabskartan 1869 och utredningsområdet (Generalstabskartan 1869, Vislanda 1–15).

Figur 6. Ekonomisk karta och utredningsområdet (Ekonomiska kartan 1952, Uråsa, 4E7j52 & Östra Torsås, 4E8j52).

Figur 7. Karta med boplatslägen, grävda rutor och inmätt äldre strandlinje.

Inventering och provgröpar

Vid inventeringen påträffades inga synliga arkeologiska spår ovan mark. Den östra halvan av området var lätt kuperad och präglade av block medan den västra halvan låg lägre och utgjordes av plan fuktig torvbunden mark. Mellan den högre liggande marken i öster och den lägre marken i väster fanns en äldre strandlinje som visade att vattennivåerna i ån varit högre (fig. 7 & 8). Skillnaden i höjd mellan den västra och östra delen av området var upp till ca 2 meter.

Vid inventeringen identifierades fyra mindre ytor som var något mer plana och stenfria jämfört med den omkringliggande marken (fig. 7). Dessa låg också i gynnsamma lägen ner mot den tidigare strandlinjen vilket gjorde att de bedömdes utgöra potentiella boplatslägen under förhistorisk tid.

De fyra boplatslägena var mellan ca 25–75 m² stora. Totalt grävdes 11 0,25 m² stora rutor för hand. Inga arkeologiska lämningar eller fynd påträffades dock.

Inom boplatsläge 1 grävdes två rutor som var 0,25 m djupa. Marksammansättningen utgjordes av 0,15 m tjock torvig förna som övergick i beigebrun något rostfärgade silt.

Vid boplatsläge 2 grävdes 4 rutor som alla var 0,35 m djupa. I den västra delen som var lägre, var torven upp till 0,25 m tjock medan i de två rutorna i öster var den 0,15 m djup. Under torven fanns beigebrun något rostfärgade silt.

Figur 8. Skillnaden mellan den lägre västra delen och högre östra delen av utredningsområdet med en markerad äldre strandlinje.

Figur 9. Boplatsläge 3 med två upptagna rutor.

Inom boplatsläge 3 togs tre rutor upp som var mellan 0,28–0,32 m djupa (fig. 9). Dessa visade att marksammansättningen utgjordes av 0,15 m tjock torvig förna som övergick i beigebrun silt.

I de två 0,25 m djupa rutor som grävdes vid boplatsläge 4 utgjordes marken av 0,15 m torvig förna som övergick i beigebrun silt.

Tolkning och åtgärdsförslag

Vid den genomförda utredningen påträffades inga arkeologiska lämningar. Läget intill ån och den äldre strandkanten som finns in mot utredningsområdet indikerade att området kan ha varit attraktivt primärt under stenålder. Samtidigt finns det dock mycket lite kunskap om hur speciellt den äldre stenåldern gestaltat sig i denna trakt. Ur ett mesolitisk perspektiv är det få kända spår i närområdet och även om de aktuella vattendragen ligger vid Mörrumsåns vattensystem vilket var en tydlig led in i länet, är området i en perifer ytterdel av detta jämför med dess norra sträckning in

i Helgasjön (se t.ex Taffinder 1982). Många av de små äldre stenåldersboplatser som hittats vid vattendrag i länet har vidare haft en tendens att återfinnas i mer sandiga jordar medan det aktuella området hade mer siltbunden mark som präglades av block (t.ex Emilsson m.fl 2020).

Då inga lämningar påträffades inom utredningsområdet föreslås inga ytterligare arkeologiska insatser. Beslut i ärendet fattas av länsstyrelsen i Kronobergs län.

Referenser

- Brantestad, J. & Almcrantz, J. 2016. Vattenanknutna kulturmiljöer vid Aggaån/Kårestadsån. Växjö: Länsstyrelsen i Kronobergs län
- Carlsson, C. 2003a. Orraryd. Äldre bytomt. Särskild arkeologisk undersökning. Smålands museums rapport 2003:54
- Carlsson, C. 2003b. Säljerud. huslämningar, grop- och härdområden längs väg 122. Särskild arkeologisk undersökning. Smålands museums rapport 2003:38
- Emilsson, A., Alexandersson, K. & Nilsson, N. 2020. Boplats och gravar vid Norra Bergundasjön. Arkeologisk undersökning 2018. Räppe 7:2, Bergunda socken, Växjö kommun, Kronobergs län. Arkeologisk rapport 2020:07 Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum.
- Färjare, A. 2015. Arkeologisk utredning, etapp 1: Ingelstad: Växjö kommun, Kronobergs län, Östra Torsås socken, Eldrun Arkeologi & landskap.
- Hofling, D & Strömqvist, A. 2020. Ingelstad, Torsås och Torsjö: kulturmiljö av riksintresse, Länsstyrelsen i Kronobergs län, [Växjö], 2020
- Karlsson, A. 2004. Ett källsprång i Vedkärr: särskild arkeologisk undersökning: Tokagård 2:20, Nöbbele socken, Växjö kommun, Småland. Växjö: Smålands museum
- Kjellmark, K. (1932–1944). Värends fornminnen. Samlade artiklar publicerade i Smålandsposten. Artikel om Östra Torsås socken. Växjö.
- Larsson, L-O. 1980. Småländsk bebyggelsehistoria 1 Från vikingatid till Vasatid, 1 [Värend], 3 Konga härad. Växjö: Högsk. i Växjö
- Larsson, O., Johansson, L. & Larsson, L-O. 2006. Smålands historia. Lund: Historiska Media
- Persson, C. 2012. Den hemliga sjön: en resa till det småländska inlandet för 9000 år sedan. GOTARC Series B No 58, Göteborgs universitet. Smålands museum rapport 2012:9.
- Ring, C. 2021. Väg 27, sträckan Växjö–Säljeryd Arkeologisk utredning steg 1, 2021 Väg 27, Östra Torsås och Tegnaby socken, Växjö kommun, Kronobergs län. Kalmar läns museum. Arkeologisk rapport 2021:28
- Svanberg, F. 2003. Death rituals in south-east Scandinavia AD 800–1000. Decolonizing the Viking Age 2. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°, no. 24. Stockholm. 2003.
- Taffinder, J. 1982. The stone age in southern Småland, a Presentation of the Existing Assemblages with Special Consideration of their Mesolithic Components.

Historiska kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Laga skifte, 1856, 07-öst-25

Laga skifte 1858, 07-öst-61

Rikets allmänna kartverks arkiv

Generalstabskartan 1869, Vislanda 1–15.

Ekonomiska kartan 1952, Uråsa, 4E7j52

Ekonomiska kartan 1952, Östra Torsås, 4E8j52

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431–5927–2024
Kalmar läns museums dnr:	33-328-2024
Projektnummer KLM:	A2503
KMR uppdragsnr:	202500096
Uppdragsgivare:	Växjö kommun
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö
Socken:	Östra Torsås
Fastighet:	Torsås 7:40 och Torsås 7:117
X koordinat:	6287696 (N)
Y koordinat:	495646 (E)
Latitud:	56.733255
Longitud:	14.928835
M ö h:	157–159 möh
Fältarbetstid:	12–13 februari 2025
Personal:	Andreas Emilsson
Foto, Du-nummer:	Du 497
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

